

بایسته‌های مهارت گفتاری در جهاد تبیین

طیبه محمدی گوشکی^۱

چکیده

"جهاد تبیین" یکی از موضوعاتی است که در سال‌های اخیر توسط مقام معظم رهبری (مدظله العالی) مطرح شده است و از طرق مختلف از همه ملت ایران، مخصوصاً فرهنگی‌کارها خواستند که توسط جهاد تبیین و با مهارت‌های گفتگومانی و ارتباطی؛ به رفع شبهاتی که از طریق دشمنان برای از بین بردن ارزش‌های مملکت اسلامی ایران کمر همت بسته‌اند بپردازند و این فریضه را برای هر زن و مرد مسلمان واجب دانسته‌اند. تحقیقات و کتاب‌های بسیاری در این زمینه نوشته شده است که همگی بر اینکه جهاد تبیین برای از بین بردن نقشه‌های شوم و شبهات دشمنان می‌گردد اتفاق نظر دارند. این تحقیق به روش توصیفی - تبیینی است که با الگو قرار دادن بیانات مقام معظم رهبری در مورد بحث جهاد تبیین و مهارت‌های گفتاری در این زمینه، می‌تواند راهگشای مهمی در برملاساختن نقشه‌های شوم دشمنان داشته باشد. نتیجه آنکه ارتباط و شنونده فعال بودن از راهکارهای مهم مهارت‌های گفتاری در جهاد تبیین است.

کلیدواژه‌ها: ارتباط، جهاد تبیین، شبهات، مقام معظم رهبری، مهارت گفتاری

مقدمه

جهاد تبیین به معنای بذل تلاش بسیار انسان در زمینه تبیین و روشن‌گری در مسائل و حقایق است، که متعلق آن زمینه‌های مختلفی می‌تواند باشد؛ به عنوان مثال جهاد تبیین در زمینه‌های دستاوردهای انقلاب اسلامی می‌تواند باشد و یا در مسائل مختلف فرهنگی جامعه نیز می‌تواند حائز اهمیت باشد. در واقع جهاد به معنای تلاش بی‌وقفه در راه رسیدن به یک هدف مشخص و تبیین نیز به معنای بیان روشن یک چیز می‌باشد.

^۱. طلبه سطح دو، مؤسسه آموزش عالی فاطمیه کرمان.

بایسته‌های گفتاری جهاد تبیین به معنای مهارت ارتباطی در زمینه جهاد تبیین است که در ابتدا بهتر است اینطور گفته شود که اگر جهاد تبیین به درستی بیان شود و ابعاد مختلف آن به درستی برای افراد جامعه روشن شود، می‌تواند نقش مؤثر و بنیادین در تحقق منویات مقام معظم داشته باشد. امروزه با این هجمه زیاد دشمنان خارجی و داخلی که با خیال خام خود کمر همت به نابودی و تجزیه کشور اسلامی ایران زده‌اند. طبق منویات مقام معظم رهبری، یکی از بهترین و مؤثرترین راه‌های مقابله با این عملیات گسترده و هجمه تحریف همه جانبه، جهاد تبیین و تلاش مضاعف در بیان حقایق تاریخی قبل و بعد از انقلاب اسلامی است. قطعاً زمانی که مردم پی به حقایق درست و شفاف ببرند؛ خود صف‌شان را از صف دشمنان جدا و نقشه‌های شوم دشمن رو از بین خواهند برد. اینجاست که زمانی که دشمن می‌بیند مردم و بخصوص قشر جوان مملکت، حقایق را به خوبی شناخته‌اند، خود دچار سرافکندگی می‌شوند و بیش از پیش دچار اضمحلال و خواری خواهند شد و یقیناً هر چه حجمه دشمن بیشتر شود مسئولیت ما نیز در برابر آنها دوچندان خواهد شد.

در مورد موضوع جهاد تبیین پژوهش‌ها و مقالاتی انجام شده است از جمله: مقاله «واکاوی جهاد تبیین: پژوهشی مبتنی بر تحلیل مضمون در بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی)» نوشته قربانعلی مهربانی و فاطمه زرگران خوزانی؛ مقاله «جهاد تبیین: چیستی چرایی و چگونگی» نوشته دکتر محمدصادق کوشکی و همچنین مقاله «جهاد تبیین در سیره‌ی حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها)» نوشته علیرضا زنگویی؛ پایان نامه «شناسایی مؤلفه‌های مهارت ارتباطی مؤثر مدیران دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم» نوشته محمدجواد فقیهی می‌توان اشاره کرد.

از آن‌جا که بحث درباره‌ی جهاد تبیین، بحث روز است و در هر زمانی پژوهش در مورد این موضوع ضرورت دارد، لذا جامعه اسلامی همواره در معرض خطرهای تهدیدات فراوان از سوی کسانی که با بی‌بصیرتی خود منافع خویش را بر منافع جامعه مقدم می‌دانند روبرو بوده و با شبهه‌افکنی از سوی دشمنان و ایجاد هرج و مرج و افروختن آتش نزاع‌های داخلی کاری‌ترین ضربه را بر جامعه وارد می‌سازند.

بر این اساس در مقاله پیش‌رو، ضمن بررسی مباحث جهاد تبیین در منابع قرآن و روایات و بیانات مقام معظم رهبری به سؤال‌هایی پاسخ خواهیم داد؛ از جمله اثرات و عملی شدن جهاد تبیین چیست؟ و چگونه می‌توان مهارت‌های گفتاری به تناسب جهاد تبیین را عملی کرد؟

در این مقاله سعی شده است که به بحث مهم جهاد تبیین و روشنگری‌های لازم در این زمینه را شناسایی کرده و به مهارت‌های گفتاری و ارتباط مؤثر در زمینه جهاد تبیین پرداخته خواهد شد. در این قسمت ، به بحث مفهوم‌شناسی واژه‌های "جهاد تبیین" ، اهمیت‌شناسی مسئله جهاد تبیین ، راه کارهای عملیاتی کردن جهاد تبیین ، بایسته‌های گفتاری و مهارت‌های ارتباطی بیان می‌شود :

۱- مفهوم‌شناسی واژه جهاد تبیین

با توجه به اینکه مقام معظم رهبری دو واژه "جهاد" و "تبیین" را با هم به کار برده‌اند؛ ولی ما ناگزیریم قبل از هر بحثی ابتدا این دو واژه رو بصورت جداگانه معناشناسی کنیم تا محل بحث بهتر روشن شود :

۱-۱- مفهوم‌شناسی واژه جهاد

واژه "جهاد" از ماده «ج ه د» در لغت ، مصدر باب مفاعله است ؛ الجَهْدُ و الجُهدُ یعنی طاقت و نیرو و مشقّت و سختی. گفته شده- جهد با فتحه حرف یعنی مشقّت و سختی و با ضمه حرف یعنی کوشش گسترده و وسیع باندازه طاقت^۱.

تعریف اصطلاحی واژه "جهاد" در کلام مقام معظم رهبری (مدظله العالی) اینطور تعریف شده است که: «جهاد یعنی چه ؟ جهاد یهنی تلاش در مقابله‌ی با دشمن ؛ هر تلاشی جهاد نیست . خیلی‌ها تلاش می‌کنند ، تلاش‌های علمی زیادی می‌کنند ، تلاش‌های اقتصادی می‌کنند که خوب و به جا است ، جهاد یعنی تلاشی که هدف‌گیری در مقابل دشمن در آن وجود داشته باشد ؛ این جهاد است . در اصطلاح اسلامی و منطق اسلامی ، جهاد این [کاری] است که در مقابل دشمن انجام می‌گیرد . شما [اگر] کار اقتصادی بکنید برای مقابله‌ی با دشمن، می‌شود جهاد ؛ کار علمی و تحقیقی بکنید برای مقابله با دشمن ، می‌شود جهاد ؛ حرف بزنید ، تبیین کنید برای خنثی کردن وسوسه‌ی دشمن ، می‌شود جهاد ؛ این‌ها همه جهاد است . پس مهم این است که

^۱ . راغب اصفهانی ، مفردات الفاظ قرآن ، ج ۱ ، ص ۴۲۴ .

ما عرصه‌ی جهاد را تشخیص بدهیم که در هر زمانی در چه عرصه‌ای باید جهاد کرد؛ این خیلی مهم است^۲.

۲-۱- تبیین

واژه "تبیین" نیز از ماده «ب ی ن» در لغت به معنای وضوح و کشف کردن از چیزی است و در اصطلاح نیز بیان کردن ابعاد مختلف یک مسئله که قبل از آن مخفی بوده‌اند. البیان- کشف و آشکار شدن چیزی است و معنی آن اعم از نطق است که ویژه انسان است، وسیله تبیین و روشن کردن چیزی را نیز- بیان نامیده‌اند، عده‌ای از علماء گفته‌اند بیان بر دو گونه است:

اول- خبر دادن واضح و آشکار و روشن در پدیده‌ها و اشیائی که در حالی از حالات به آثار صنع خداوند دلالت دارند.

دوم- بیان در معنی خبر خواستن و کشف از چیزی با پرسش کردن، و خبر گرفتن از آن یا با سخن گفتن یا نوشتن یا اشاره کردن^۳.

مقام معظم رهبری نیز می‌فرمایند: «واژه "تبیین" به معنای روشنگری، بیان منطقی، مستدل و دور از هیاهو و جنجال است^۴».

۲- اهمیت‌شناسی مسئله جهاد تبیین

انسان موجودی است که سه ساحت فکر و فهم، ایمان و عاطفه و عمل و رفتار دارد و زمانی به عمل اقدام می‌کند که قلبش و فکرش، برای انجام آن آماده باشد. در ساحت عمل و

^۲. خامنه‌ای، بیانات در دیدار مداحان اهل بیت (علیهم السلام)، ۱۴۰۰/۱۱/۳.

^۳. راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن، ج ۱، ص ۳۳۰. ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۳، ص ۶۵.

^۴. خامنه‌ای، بیانات در دیدار فرماندهان سپاه پاسداران، ۱۳۹۰/۴/۱۳.

رفتار است که تبیین اهمیت پیدا می‌کند و افراد و گروه‌ها سرای اسنکه به اهداف و مبانی آن برسند دست به تبیین و روشنگری می‌زنند و یا در پوششی از تبیین و اقناع قرار می‌گیرند.^۵

در عصر کنونی که عصر جهانی شدن است، بحران‌ها به واسطه‌ی چالشی شدن موضوعات و مسائل مختلف، شدت بیشتری پیدا کرده‌اند و بحران نفوذ، تهدیدی بالقوه برای یک نظام و مملکت اسلامی محسوب می‌شود که تحت فشار زمانی و شرایط کاملاً نامطمئن، اتخاذ تصمیمات ضروری را ایجاب می‌کند؛ لذا جمهوری اسلامی ایران به دلیل دارا بودن منابع عظیم طبیعی (نفت، گاز، معادن و ...) و موقعیت خاص ژئوپولیتیک در منطقه و جهان و همچنین ارائه مدل جدیدی از حکومت که برآمده از یک تحول اساسی به نام انقلاب اسلامی است و همچنین همواره در معرض تهدید نفوذ از سوی قدرت‌های استکباری و در رأس آن‌ها آمریکا قرار دارد، به طوری که در وضعیت کنونی نفوذ دشمن یکی از تهدیدهای برای کشور محسوب می‌شود.

یکی از ضروریات پرداختن به جهاد تبیین، این است که اساساً بدون تبیین و روشنگری، رسیدن به خیلی از اهداف و آرمان‌ها و حفظ بسیاری از ارزش‌ها ناممکن خواهد بود، زیرا اگر که قرار باشد ارزش‌هایی حفظ شوند و در عین حال رشد کنند، افرادی باید به تبیین حقایق بپردازند و در برابر کسانی که قصد دست‌اندازی به ارزش‌های مهم را دارند، ایستادگی کنند. مسلماً هنگامی که ملتی برای رسیدن به اهداف‌شان با هم متحد می‌شوند در برابر آنها، کسانی که منافع خود را در خطر می‌بینند، قد علم می‌کنند و با تمام تلاش خودشان در صدد آن هستند که آن ملت در رسیدن به اهدافش ناکام بماند. در چنین شرایطی است که آن افراد باید با تمام تلاش خود بگذارند که به ارزش‌های مملکت خود لطمه‌ای وارد شود.

رهبر معظم انقلاب درباره‌ی اهمیت موضوع تبیین این‌طور می‌فرماید: «تبیین اساس کار ما است. ما با ذهن‌ها مواجهیم. با دل‌ها مواجهیم؛ باید دل‌ها قانع بشود. اگر دل‌ها قانع نشد، بدن‌ها به راه نمی‌افتد، جسم‌ها به کار نمی‌افتد؛ این فرق بین تفکر اسلامی و تفکرات غیراسلامی است. تفکر اسلامی تبیین است. فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ؛ به پیغمبر خدا می‌گوید وظیفه‌ی تو رساندن است. حرف را باید برسانی، باید تبیین کنی؛ حرف‌هایتان را، نظراتتان را بگویید؛ در مسائل مهم کشور، در مسئله‌ی اقتصاد مقاومتی تبیین کنید. در مسئله‌ی پیشرفت علمی -

^۵. رک: صلح میرزایی، جهاد تبیین در اندیشه آیت الله العظمی خامنه‌ای، ص ۵.

^۶. رک: آب نیکی، جهانی شدن و بحران نفوذ در دولت جمهوری اسلامی ایران، ص ۳۲.

د - چیزی را که شنیده‌ایم ، مجدداً بازگو کنیم ؛ اینجاست که یک شنونده خوب خود را به خوبی نشان می‌دهد و این مسئله را باید در نظر بگیریم که هدف ما از بازگو کردن صحبت‌های مخاطب به شیوه‌ای دیگر این است که مخاطب متوجه می‌شود ما به حرف‌هایش با دقت گوش کرده‌ایم . این موضوع به برقراری رابطه‌ای نزدیک بین ما و مخاطب‌مان کمک می‌کند و همچنین توجه ما را می‌رساند . با این حال ، باید مراقب باشیم که صحبت‌های طرف مقابل را قطع نکنیم ، چراکه با این کار رشته افکار از دست مخاطب خارج می‌شود و نمی‌تواند داستان را در یک جهت مستقیم و به طور کامل برآیمان شرح دهد و شاید احساس سردرگمی کند . در واقع ما باید به مخاطب خود نشان دهیم که برای وی احترام قائلیم و حرف‌هایش را به طور کامل شنیده‌ایم .

ه - سکوت کنیم ؛ سکوت معجزه می‌کند . در حقیقت می‌توان گفت که سکوت قدرت خارق‌العاده‌ای دارد . بعد از اینکه سؤالات خود را پرسیدیم باید سکوت کنیم و اجازه دهیم فرد مقابل صحبت کند . این سکوت ما به مخاطب کمک می‌کند تا افکار خود را جمع کند و راحت‌تر صحبت کند . اغلب مردم سکوت بیش از حد را هم دوست ندارند و معذب می‌شوند . زمانی که طرف مقابل صحبت می‌کند باید سکوت کنیم ، این سکوت نشانه احترام ما به مخاطب است و همچنین با این کار ما ، مطمئن می‌شود که به حرف‌های او گوش می‌دهیم .

۵-۳- با فکر باز پذیرای حرف‌های دیگران باشیم

خیلی مهم است که در ارتباط گفتاری ، ذهنی باز داشته باشیم و با حوصله به نظرات دیگران گوش بدهیم . وقتی با کسی مشغول گفتگو هستیم ، او نباید احساس کند که توسط ما قضاوت می‌شود . بنابراین باید همیشه به طرز تفکر و عقاید دیگران احترام بگذاریم و بی‌طرف باشیم . همه مثل هم نیستند و هر فرد متفاوت فکر می‌کند . نکته‌ی اصلی این است که علی‌رغم تفاوت‌ها ، ارتباط کلامی و گفتاری بین افراد برقرار باشد .

۵-۴- هنگام صحبت کردن شفاف باشیم

هنگام برقراری ارتباط ، پیام‌تان باید واضح و شفاف منتقل شود تا طرف مقابل گیج نشود. باید همیشه تمرین کنیم که طرز حرف زدنمان قابل فهم و واضح باشد . برخی از افراد تمایل دارند خیلی سریع صحبت کنند یا به هم ریخته و در هم حرف می‌زنند . صحبت کردن به زبانی واضح و قابل درک باعث می‌شود تا شنونده هم تصور و برداشت خوبی از ما داشته باشد .

۵-۵- کاهش سرعت صحبت کردن

یکی از دلایل ایجاد استرس و اضطراب در زمان ارتباط‌گیری با مخاطب ، سریع‌تر از حد لازم صحبت کردن است . این کار هم استرس را بالا می‌برد و هم شنونده نمی‌تواند حرف‌هایمان را کاملاً متوجه شود . بهترین راه‌حل برای مشکل سریع صحبت کردن که ناشی از ترس است ؛ این است که صدایمان را ضبط کنیم . سرعت خیلی زیاد یا خیلی کم ، باعث قطع ارتباط مخاطب با ما می‌شود . واقعیت این است که سرعت صحبت کردن ما باید انعطاف‌پذیر و متناسب با محتوای حرف‌هایمان و نیاز مخاطبمان باشد . در واقع در طول صحبت کردن باید بعضی قسمت‌ها را کندتر و برخی قسمت‌ها را تندتر بیان کنیم .

۵-۶- واضح و قابل فهم صحبت کردن

اگر به شکل پچ پچ کردن و ناواضح حرف بزنیم ، افرادی که با آنها صحبت می‌کنیم ، متوجه نمی‌شوند که چه می‌گوییم و مدام از ما می‌خواهند که حرف‌هایمان را تکرار کنیم . نامفهوم صحبت کردن باعث قطع ارتباط ما با مخاطبمان می‌شود . برای جلوگیری از این اتفاق باید سعی کنیم کاملاً واضح و روشن صحبت کنیم ؛ به این معنا که با استفاده از نوک زبان ، دندان‌ها و لب‌ها ، کلمات را کاملاً درست و واضح ادا کنیم . در ابتدا به آرامی و با دقت شروع کرده و تلاش کنیم هر کلمه را کاملاً واضح بیان کنیم^۱.

^۱. مبارکی ، توسعه‌ی فردی و مهارت‌های ارتباطی ، صص ۷-۲۲ .

نتیجه گیری

از مجموع مباحثی که در مورد جهاد تبیین و مهارت‌های گفتاری در این فریضه مطرح شد، چنین فهمیده می‌شود که جهاد تبیین طبق بیانات مقام معظم رهبری تلاش برای هدف-گیری در مقابل دشمنان و نقشه‌های شوم آنان است. در واقع جهاد تبیین؛ روشنگری با روش مستدل و منطقی در برابر شبهات و دروغ‌های گسترده دشمن است، لذا با جهاد تبیین و بیان شفاف حقایق می‌شود جلوی تحریفات آنها را گرفت. ولی برای اینکه این فریضه را با نحو احسن و درست پیش برده شود؛ نیازمند این هست که در زمینه روشنگری مباحث و رفع شبهات دشمن؛ به مهارت‌های گفتاری و نحوه ارتباط‌گیری با مردم پرداخته می‌شود. بنابراین مواردی در این زمینه در این مقاله؛ از جمله ارتباط (ارتباط مستقیم، کلامی و غیر کلامی، ارتباط مؤثر و ...)، شنونده فعال بودن در زمینه مهارت گفتاری و ارتباطی و شفاف و واضح و بدون ابهام سخن گفتن از موارد مهم این مهارت‌ها به شمار می‌روند. از این رو آحاد ملت از تمام قشرها و گروه‌ها و مخصوصاً افراد فرهنگی کار و دغدغه‌مند باید بخوبی بتوانند زمینه‌هایی که باعث وقوع شبهات و در نهایت فتنه‌های اجتماعی می‌شوند مطلع گردند و سعی در کم کردن این زمینه‌ها شوند تا این فرصت را از دشمنانی که به قصد تضعیف رهبریت جامعه و از بین بردن ارزش‌های اسلامی این مرز و بوم را دارند گرفته شود و جامعه‌ای سالم و به دور از هر گونه تشنج و التهاب داشته باشند.

فهرست منابع

*قرآن کریم

۱- ابن منظور، محمد بن مکرم، **لسان العرب**، بیروت: نشر دارالفکر للطباعة و النشر و التوزیع، ۱۴۱۴ق.

۲- آب‌نیک، حسن، **جهانی شدن و بحران نفوذ در دولت جمهوری اسلامی ایران**، پژوهش سیاست نظری، بیتا.

- ۳- خامنه‌ای ، سیدعلی ، بیانات در سایت khamenei.ir
- ۴- دادگران ، محمد ، مبانی ارتباطات جمعی ، تهران : فیروزه ، ۱۳۷۷ .
- ۵- دهستانی ، منصور ، مهارت‌های زندگی ، تهران : جیحون ، ۱۳۸۷ .
- ۶- راغب اصفهانی ، حسین بن محمد ، مفردات الفاظ قرآن ، بیروت : دارالقلم ، ۱۴۱۲ ق .
- ۷- رنجبر ، محمدعلی ، جنگ هیبریدی و جهاد تبیین ، ره‌توشته (فصلنامه علمی - تخصصی ویژه مبلغان) ، شماره سیزدهم ، ۱۴۰۲ .
- ۸- ساروخانی ، باقر ، جامعه‌شناسی ارتباطات ، تهران : اطلاعات ، ۱۳۶۷ .
- ۹- صلح‌میرزایی ، سعید ، جهاد تبیین در اندیشه‌ی حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای ، تهران: انقلاب اسلامی ایران ، ۱۴۰۰ .
- ۱۰- فلاح ، فرشید ، نقش اهالی فرهنگ و هنر و رسانه در جهاد تبیین ، فصلنامه فرهنگ قومس (فصلنامه فرهنگی - پژوهشی استان مازندران) ، شماره ۶۹ ، ۱۴۰۰ .
- ۱۱- کوشکی ، محمدصادق ، جهاد تبیین: چیستی ، چرایی و چگونگی ، ماهنامه پاسدار اسلام ، شماره ۴۷۷-۴۷۸ ، ۱۴۰۱ .
- ۱۲- طباطبایی ، سید محمدحسین ، المیزان فی تفسیرالقرآن ، تهران : دارالکتب الاسلامیه ، ۱۴۱۷ ق .
- ۱۳- قرشی ، علی‌اکبر ، قاموس قرآن ، تهران : دارالکتب الاسلامیه ، ۱۳۸۳ .
- ۱۴- مبارکی ، مریم ، توسعه‌ی فردی و مهارت‌های ارتباطی ، بی‌جا ، بیتا .
- ۱۵- هاشمی فشارکی ، سیدجواد ، الزام رسانه‌ها به ایفای فریضه جهاد تبیین ، کیهان فرهنگی ، شماره ۴۲۲-۴۲۳ ، ۱۴۰۱ .

